

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

<http://dx.doi.org/10.22067/PG.2024.80424.1191>

پژوهشی

تحلیل تاثیر هویت ملی بر قدرت نظامی کشورها

بهزاد کرم حاجیوند (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه

فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

سیدهادی زرقانی (دانشیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد،

ایران. نویسنده مسئول)

h-zarghani@um.ac.ir

هادی اعظمی (دانشیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد،

ایران)

چکیده

هویت به معنی «چه کسی بودن» است، اینکه یک فرد یا یک گروه انسانی خود را چگونه می‌شناسد و می‌خواهد چگونه بشناساند یا چگونه شناخته شود. در بین سطح و ابعاد مختلف هویت مانند هویت محلی، ملی، منطقه‌ای، قومی، زبانی، دینی؛ هویت ملی از اهمیت بیشتری برخوردار است از آن روی که نقش و تاثیر زیادی بر ابعاد مختلف حکمروایی به ویژه امنیت ملی دارد. در دنیای پرتنش امروز، تقویت هویت ملی و در نتیجه قدرت نظامی، برای حفظ امنیت و تمامیت ارضی کشورها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی، به دنبال بررسی نقش و تاثیر هویت ملی بر قدرت نظامی کشورها است. اطلاعات پژوهش به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. در بخش مطالعه میدانی، بر اساس مبانی نظری، پرسشنامه‌ای طراحی و در اختیار صاحب نظران و کارشناسان مرتبط قرار گرفت. یافته‌های پژوهش کتابخانه‌ای و میدانی نشان می‌دهد احساس تعلق مکانی و وطن دوستی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم هویت ملی، بیشترین تأثیر را بر تقویت روحیه جنگاوری در نیروهای نظامی دارد. همچنین هویت ملی بواسطه تاثیر مثبت بر روحیه خودباوری، تولید فناوری‌های مدرن نظامی و در نهایت ایجاد روحیه ملی در نیروهای نظامی جهت دفاع از تمامیت ارضی و امنیت ملی؛ نقش مهمی در تقویت قدرت نظامی کشورها دارد. در تحلیل آماری و با توجه به نرمال بودن داده‌ها از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شد و نتایج مطالعه میدانی حاکی از آن است که کارشناسان، ارتباط مستقیمی بین تقویت هویت ملی و افزایش آمادگی نیروهای نظامی برای دفاع از تمامیت ارضی کشور قائل هستند. این پژوهش با

ارائه مدل مفهومی نوین از رابطه بین هویت ملی و قدرت نظامی، می‌تواند به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظامی در تقویت بنیان‌های دفاعی کشور کمک کند.

واژگان کلیدی: هویت ملی، تمامیت ارضی، قدرت نظامی، دفاع، امنیت

۱_ مقدمه و بیان مساله:

قدرت ملی به مجموعه‌ای از توانایی‌های مادی و معنوی گفته می‌شود که در قلمرو یک واحد جغرافیایی و سیاسی به نام کشور یا دولت وجود دارد (Kazemi, 2014: 170). داشتن قدرت چه در بُعد فردی، گروهی و یا ملی از آن جهت که دستیابی و حفظ منافع و اهداف را تحقق می‌بخشد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در بین سطوح قدرت، قدرت ملی از آن حیث که کشورها هنوز هم مهمترین بازیگران نظام بین الملل هستند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. قدرت ملی کشورها دارای ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی، اجتماعی، فرهنگی، سرزمینی، فضائی و فرامرزی است. در جهان پراشوب امروز، قدرت دفاعی و نظامی به دلیل نقش و کارکردهای حیاتی آن در استقرار امنیت و ثبات، کاهش تهدیدات داخلی و خارجی، دستیابی به منافع ملی، افزایش اقتدار ملی و در نهایت تضمین بقای یک کشور از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است (Zarghani, 2020: 25). از اینرو، حکومت‌ها همواره به فکر تقویت قدرت دفاعی و نظامی خود هستند. لازم به ذکر است، قدرت دفاعی هر کشور برگرفته از منابع و قابلیت‌های سخت افزاری مانند تجهیزات، تسلیحات، منابع مالی و همچنین منابع نرم افزاری شامل نیروهای نظامی، ویژگی‌های کیفی و معنوی نیروهای نظامی، آموزش، فرماندهی و ... می‌باشد.

ابعاد قدرت ملی ارتباط نظام مندی با هم دارند و در ایجاد و تقویت قدرت دفاعی و نظامی، سایر ابعاد قدرت مانند قدرت اقتصادی، قدرت اجتماعی، قدرت فرهنگی نقش و تاثیر متقابلی دارند. فرهنگ و مولفه‌های فرهنگی یکی از مهمترین منابع و سرچشمه‌های قدرت ملی کشورها محسوب می‌شود و حتی اگر فرهنگ یک ملت را مهمترین سرمایه و زیربنای توسعه آن جامعه محسوب کنیم، سخنی به گزاف نگفته ایم. هویت ملی، برآیند و عصاره مولفه‌ها و بنیان‌های فرهنگی یک ملت محسوب می‌شود و باعث معرفی یک ملت و تمایز آن‌ها از دیگران می‌گردد. در تعریف هویت ملی گفته اند، هویت ملی نوعی احساس تعلق و تعهد اعضای یک جامعه به رموز و نماد‌های فرهنگی شامل ارزش‌ها، هنجارها، زبان، دین، فرهنگ، ادبیات و تاریخ مشترک است که موجب تمایز آن جامعه از دیگر جوامع و تقویت و انسجام ملی می‌شود (Ghasemi, 2010: 108). هویت ملی، در ابعاد مختلف قدرت یک کشور از جمله قدرت اقتصادی، قدرت سیاسی و قدرت دفاعی و نظامی تاثیر دارد. با توجه به نقش مهم عناصر کیفی و معنوی در ایجاد قدرت دفاعی- نظامی، هویت ملی به عنوان یکی از مهمترین مولفه‌های معنوی ملت‌ها تاثیر زیادی در تقویت یا

تضعیف قدرت دفاعی کشورها دارد. این پژوهش تلاش دارد تا به بررسی و تبیین نقش هویت ملی در قدرت دفاعی و نظامی کشورها بپردازد.

۲_ روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش توصیفی_تحلیلی می باشد. سوال اصلی پژوهش این است که هویت ملی چه تاثیری بر قدرت نظامی یک کشور دارد؟ در پاسخ به این سوال این فرضیه مطرح شده است که «وجود هویت ملی مطلوب در یک ملت و به ویژه نیروهای نظامی به واسطه تاثیر مثبت بر حس تعلق مکانی، وطن دوستی، جنگاوری، روحیه ملی در دفاع از مرزها، تمامیت ارضی و افزایش قدرت نظامی یک کشور موثر است». گردآوری اطلاعات پژوهش از دو طریق مطالعات کتابخانه ای و مراجعه به منابع معتبر کتابخانه ای و همچنین مطالعه میدانی و مراجعه به نظرات خبرگان و متخصصان انجام شده است. در بخش مطالعه میدانی، با توجه به مبانی نظری پژوهش و همچنین تبیین روابط بین متغیرها، پرسشنامه ای بر اساس طیف پنج بُعدی لیکرت طراحی و تدوین شد و در اختیار جامعه مخاطب پرسشنامه؛ شامل اساتید، صاحب نظران و کارشناسان مرتبط با موضوع داده شد که در بخش آماری پژوهش اطلاعات جمعیت شناختی آن ذکر شده است.

۳_ پیشینه ی پژوهش:

پژوهش های مختلفی در مورد قدرت دفاعی یا هویت ملی وجود دارد، اما در مورد نسبت بین فرهنگ و هویت ملی با قدرت دفاعی پژوهش های کمی انجام شده است که در ادامه مطلب به مهمترین آنها اشاره شده است:

نجفی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان تبیین مهم ترین نیروهای پیشران تاثیر گذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰، چنین نتیجه گرفتند که قدرت همواره عامل اصلی بقای کشورها و دولت ها بوده و کشورهایی که اقدام به تقویت و توسعه مولفه های موثر بر قدرت خود نمایند قادر خواهند بود حیات، بقاء و پیشرفت خود را در فضای بدون نظم بین الملل تامین و تضمین نمایند. در این میان قدرت نظامی به عنوان مهم ترین بُعد قدرت ملی با اهمیت و تاکیدیه که بر نقش و تاثیر آن بر تقویت قدرت ملی و به تبع آن تامین امنیت ملی و منافع ملی وجود دارد همواره مورد تاکید بوده است. نقیب السادات و همکاران (۱۳۹۱)؛ در پژوهش خود به بررسی نقش و جایگاه اقوام در ساختار دفاعی کشور پرداخته اند. نتایج پژوهش در مورد چهار قوم آذری، کرد، عرب و بلوچ نشان می دهد تصور واگرایی جامعه قومی و عدم همراهی و تعامل با حاکمیت و مدیریت کلان کشور تصور نادرستی است و در عین حال جایگاه هر کدام از اقوام و میزان تمایل

آنها به مشارکت و تعامل با حاکمیت متفاوت است. جعفری نیا و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان تحلیل شاخص‌های قدرت نظامی واحد‌های سیاسی-جغرافیایی در عرصه نظام بین‌الملل چنین نتیجه گرفتند که مهم‌ترین شاخص‌های سنجش قدرت ملی نظامی کشورها نیروی انسانی و بودجه دفاعی آنهاست که بر خلاف باور اغلب تحلیلگران استفاده از شاخص‌های متعدد برای سنجش قدرت نظامی کشورها بر دقت برآوردها نیفزوده و تنها اطمینان تحلیلگران نسبت به یافته‌های خود را افزایش می‌دهد. آجورلو و مقصودی (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان بررسی نقش هویت در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر بازدارندگی همه‌جانبه و متعارف‌گرایی به این نتیجه دست یافتند که اسلام‌گرایی حاکم بر نظام معنایی جمهوری اسلامی ایران، نقش محوری در شکل‌گیری بازدارندگی همه‌جانبه و متعارف‌گرایی ایفا می‌کند، این نقش‌آفرینی از طریق ادراک نقش ملی «دولت سرمشق» و در راستای تحقق منافع دفاعی-امنیتی این کشور صورت می‌گیرد.

حیدری و بنی‌حیدری (۱۳۹۲)، در پژوهش خود به بررسی چالش‌های قدرت ملی در ایران با تاکید بر بحران هویت ملی پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، هویت ملی زیربنای منافع ملی محسوب می‌شود و در وضعیت فعلی از درون با برخی چالش‌ها مواجه است. در صورت عدم توجه کافی برای رفع این چالش‌ها، زمینه زیادی برای بروز بحران و به تبع آن کاهش ضریب قدرت ملی و آسیب‌پذیری کشور در مقابل تهدیدات خارجی وجود دارد. امینیان و تیمورپور (۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان رسانه، هویت ملی و امنیت ملی؛ با تاکید بر جامعه‌ی ایران به این نتیجه دست یافتند که روایت‌ها، اعمال انسان‌ها را هدایت و هویت‌های معینی را تولید و بازتولید می‌کنند و در این میان نقش رسانه‌ها بسیار پررنگ است. طیف مختلف رسانه‌ها، به ابزارهای مؤثری در فرایند هویت و ملت‌سازی تبدیل شده‌اند که می‌توانند زمینه‌ای مناسب برای تقویت هویت ملی، همگرایی و روند توسعه فراهم آورند و البته از سوی دیگر می‌توانند با ایجاد تصورات قالبی و دامن زدن به شکاف‌های اجتماعی و مسائل قومی، آنها را به بحرانی فزاینده تبدیل کنند. رضوی‌ال‌هاشم و همکاران (۱۳۸۸)، در پژوهشی با عنوان هویت‌های قومی، انسجام اجتماعی، امنیت ملی به این نتیجه دست یافتند که سیاست‌های تکثرگرایانه‌ی برابر طلب، باعث تقویت همگرایی اجتماعی و افزایش ضریب امنیت ملی می‌شود. اگر دولت‌ها موفق به تعریف مجدد از روابط میان گروه‌های اجتماعی مبتنی بر همزیستی مسالمت‌آمیز و برابری نگردند، تنش‌های موجود همچنان به صورت یک مشکل دائمی در حیات سیاسی باقی خواهد ماند. جعفری نیا و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله خود به تحلیل شاخص‌های قدرت نظامی کشورها در نظام بین‌الملل پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که برای ارزیابی سنجش قدرت نظامی یک کشور شاخص‌های متعدد و مختلفی وجود دارد، لکن بر اساس نظر خبرگان مهم‌ترین

شاخص های سنجش قدرت نظامی کشورها شامل نیروی انسانی و بودجه دفاعی می باشد. در نهایت پورمنافی و همکاران (۱۳۹۷)؛ در پژوهش خود با عنوان « بازشناسی مولفه های فرهنگ دفاعی و قدرت ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری »؛ مولفه های مادی و معنوی فرهنگ دفاعی جمهوری اسلامی ایران را در بخش مادی شامل هفت مولفه عزم ملی و عزتمندی ملت، توان دفاعی، اقتدار اقتصادی، وسعت و موقعیت ژئوپلیتیک، تنوع جمعیتی و قومیتی، پیشرفت علمی، انرژی و ذخایر طبیعی و در بخش معنوی شامل شش مولفه تقویت روحیه ملی، مشارکت مردمی، خوداتکایی و نگاه به درون، اعتماد به نفس، فرهنگ جهاد و شهادت طلبی، بصیرت و دشمن شناسی دانسته اند.

۴_ مبانی نظری:

۴_۱_ تعریف و مفهوم هویت ملی:

هویت به معنی «چه کسی بودن» است، اینکه یک فرد یا یک گروه انسانی خود را چگونه می شناسد و می خواهد چگونه بشناساند یا چگونه شناخته شود (Mojtehedzadeh, 2017: 66). هویت، چه بر اساس مقیاس جغرافیایی و چه در بُعد اجتماعی دارای سطوح مختلفی است که از جمله می توان به هویت فردی، هویت قومی، هویت محلی، هویت شهری و هویت ملی اشاره کرد. با توجه به اینکه ملت یکی از سه مولفه اصلی هر کشور و حکومت محسوب می شود، «هویت ملی» مهمترین سطح هویت محسوب می شود. هویت ملی عبارت است از مجموعه ای از ارزش ها و خصوصیات مشترک یک ملت مستقل که افراد ملت نسبت به آن ها شعور و خود آگاهی یافته اند و به وسیله ی آن ها به یکدیگر احساس تعلق می کنند. (Hafeznia, 2018: 219). در تعریفی دیگر، هویت ملی را شامل مجموعه ای از آثار مادی، فرهنگی، روانی، زیستی و نشانه هایی می دانند که از یک سو سبب همبستگی جامعه و از سوی دیگر باعث تفاوت جوامع با یکدیگر می شود. در دوران کنونی هویت ملی، اصلی ترین حلقه اتصال و امتیاز هویت های فرو ملی و فراملی است (Shikavandi, 2000: 21). کاستلز نیز هویت ملی را مفهومی دو وجهی می داند که هم زمان بر تشابه و تمایز دلالت دارد، یعنی از یک سو با تاکید بر مشترکات و ملاک های پیوند دهنده ما را پیرامون محوری واحد همبسته و متعهد می کند و از سوی دیگر ما را از دیگران باز می شناساند (castells, 2010: 8).

از دیدگاه علم روان شناسی اجتماعی و جامعه شناسی نیز، هویت ملی عبارت است از مجموعه ای از نگرش های مثبتی که نسبت به عناصر و مولفه های هویت بخش یک واحد سیاسی وجود دارد. این نگرش مثبت خود به خود و یا با تولد فرد به وجود نمی آید بلکه در یک رابطه دیالکتیکی بین فرد و جامعه شکل می گیرد. از اینرو، در رهیافت جامعه شناختی، هویت از رهگذر کش متقابل بین خود و جامعه تحقق می یابد (Ganbari, 2011: 12). همچنین میلر نیز هویت ملی را با تعریف ملت گره خورده می داند و معتقد است

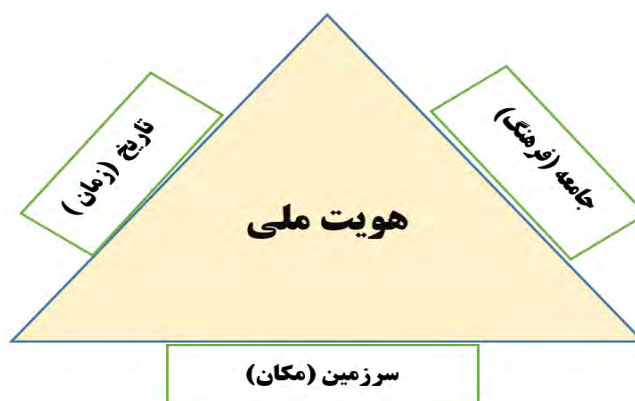
ملیت و هویت ملی به واسطه ی پنج ویژگی محوری مشخص می شوند؛ یک ملیت و در راستای آن هویت ملی ۱_ به واسطه ی باور مشترک و تعهد متقابل، ۲_ قدمت تاریخی، ۳_ کنش فعال، ۴_ وابستگی به یک قلمرو خاص و ۵_ متمایز شدن از دیگر اجتماعات به واسطه ی فرهنگ عمومی خاص تعیین می شود (Ganbari, 2011: 13). برخی صاحب نظران مولفه «ایدئولوژی» را در شکل گیری هویت به ویژه هویت ملی و زبانی عامل اساسی دانسته اند و معتقدند که همه ایدئولوژی ها چون غیریت پردازند، هویت ساز نیز هستند. در سایه ی همین عقاید بوده که خود فهمی ها و هویت های قومی، ملی، مذهبی و زبانی شدت یافته است. ایجاد هر هویتی به معنای ایجاد مرز و حصار است. بنابراین هویتی که یک ملت را در بر می گیرد، هویت ملی نامیده می شود (Gamary & Hasan-zadeh, 2011: 158). در یک جمع بندی می توان گفت هویت ملی، معنا سازی بر مبنای مجموعه ای به هم پیوسته از ویژگی های فرهنگی، تاریخی، سیاسی و جغرافیایی است که طی آن افراد در چارچوب عضویت در یک جامعه سیاسی، در قبال آن احساس همبستگی، تعهد و وفاداری می یابند. از این رو هویت ملی دو نوع رابطه پدید می آورد، یکی رابطه میان دولت و ملت که ساخت دولت ملی با تاکید بر پیوند ملت و دولت، بنیان فلسفی جدیدی برای دولت ترسیم می کند. به بیان دیگر ملت گرایی نوعی ایدئولوژی ایجاد کرد که اصطلاح هویت ملی را پدید آورد؛ دوم رابطه میان ملت ها است. از این جهت هویت ملی به عنصر «آگاهی ملی» و عناصری که در برانگیختن احساس هویت مشترک در یک ملت در مقابل بیگانگان دخالت دارند اشاره می کند. دولت ها با استخدام نماد های هویت ملی مانند دین، زبان، پرچم، سرود ملی، میراث مشترک تاریخی و غیره به بسیج مردم برای پیشرفت ملی و مقابله با بیگانگان اقدام می کنند (Zehiri, 2005: 32).

به حیث تاریخی، هویت ملی، زاده عصر جدید است و هنگامی در غرب پدید آمد که ملت به معنای امروز شکل گرفت و از اواخر قرن نوزدهم میلادی به مشرق زمین و سرزمین های دیگر راه یافت (Mirmohammadi, 2004: 7, Ahmadi, 2004: 9). در واقع، هویت ملی محصول تحولات سیاسی و اجتماعی عمیق در اروپا بوده است. این تحولات را می توان از دو بُعد در نظر گرفت: از سویی با وقوع حوادثی در اروپا هویت های قبلی انسان اروپایی فرو ریخت و آنان را دچار سرگشتگی ساخت؛ و از سوی دیگر منجر به پیدایش واحد های سیاسی جدید تحت عنوان «دولت های ملی» موجب شکل گیری مفهوم جدیدی از هویت جمعی، تحت عنوان هویت ملی شد. در این دوران عنصر اصلی هویت «خودآگاهی» بود که موجب بحران های عمیقی در هویت پیشین گشت. از این رو مسئله ی هویت به عنوان مسئله ای فرهنگی و اجتماعی یک نگرش آگاهانه یافت و از نیمه دوم قرن بیستم میلادی مفهوم هویت ملی به جای خلق و خو و خصیصه ملی کاربرد یافت (Zehiri, 2005: 31).

۴_۲_ عناصر و بسترهای شکل گیری هویت ملی :

شکل گیری هویت ملی در هر کشور، ریشه در سه عامل اصلی یعنی «سرزمین»، «تاریخ» و «جامعه» دارد. همچنان که در شکل زیر نشان داده شده است، هر سه عامل هویت ساز، یعنی سرزمین یا مکان، جامعه یا فرهنگ و تاریخ یا زمان ارتباط نظام مندی با هم دیگر دارند؛ لکن به نظر می رسد، سرزمین مهمترین مولفه هویت ساز است. از آن روی که اساسا دو عامل دیگر یعنی جامعه و تاریخ به آن وابسته هستند. در واقع ابتدا باید سرزمینی باشد که یک جامعه در طی زمان و در بستر تاریخ به تدریج عناصر و مولفه های فرهنگی خود را که نماد هویت آن جامعه است را ایجاد نماید و غنا بخشد. کشور موضوع اصلی و هسته ی مرکزی مباحث جغرافیای سیاسی است و هر کشوری دارای سه عنصر اصلی حکومت، سرزمین و ملت است (Mojtehdzadeh, 2017: 33). سرزمین به عنوان یک فضای اجتماعی محدود شده ای است که توسط حکومت های مختلف و تحت راهبردهای مختلف مورد استفاده و بهره برداری قرار می گیرد (johnston, 2004: 824). در ادبیات جغرافیای سیاسی، اصطلاح سرزمین برای توصیف قلمرو های فضایی سطح ملی یعنی کشور به کار می رود به گونه ای که سرزمین بستر فیزیکی و جغرافیایی کشور و محل وقوع فعل و انفعالات زندگی اجتماعی ملت در کشور است (ویسی، ۱۳۹۸: ۲۷). رابطه سرزمین و حکومت رابطه ای دو سویه است، سرزمین منطقه مشخصی است که تحت کنترل یک حکومت است و از طرف دیگر حکومت ها بواسطه سرزمین و ملت ساکن در آن به رسمیت شناخته می شوند (kox & Marston, 1996: 361).

نمودار ۱: عناصر سه گانه موثر بر شکل گیری هویت ملی

جامعه و به تعبیر امروزی، «ملت» دومین عامل موثر در شکل‌گیری هویت ملی محسوب می‌شود. ملت واژه جدیدی است که در طی چند قرن اخیر و با شکل‌گیری دولت-ملت یا حکومت‌های ملت محور ایجاد شده است. البته در خصوص ملت حداقل دو نگرش وجود دارد. نگرش اول مربوط به سنت گرایان یا کهن گرایان است که معتقدند ملت در جوامع سنتی و کهن وجود داشته و همچنان ادامه دارد و بر ویژگی‌های مشترک تاریخی و فرهنگی یک گروه انسانی در یک سرزمین مبتنی است. نگرش دوم به نوگرایان مربوط است و معتقدند ملت مفهومی نو و برآمده از دولت مدرن است که در قالب کشور قابل فهم است (Visi, 29: 2019). از نظر جغرافیایی، به گروهی از انسان‌های ساکن در یک سرزمین که دارای زبان، دین و مذهب، سنت‌های مشترک و آداب و رسوم مشترک اند و با هم احساس همبستگی می‌کنند و به یک نام نامیده می‌شوند «ملت» گفته می‌شود (Mirahidi, 2019: 169). «ملت» و «ملیت» پدیده‌های سیاسی هستند که در رابطه مستقیم با «سرزمین» واقعیت می‌یابند (Mojtehedzadeh, 2017: 68). از اینرو اساساً تصور ملتی بدون سرزمین بسیار دشوار و غیرممکن می‌باشد. سرزمین سرچشمه‌ی بسیاری از اسطوره‌ها و افسانه‌های ملت و به طور کلی سرچشمه‌ی هویت ملت است. ارتباط بین سرزمین با ملت به گونه‌ای است که مفهوم خاک، وطن و میهن شکل می‌گیرد و اعضای ملت حاضرند برای آن جان خود را فدا کنند تا به دست بیگانگان اشغال نشود. سرزمین بستر زیست جوامع انسانی است که در طول قرن‌ها در کنار یکدیگر زیسته و فرهنگ مشترکی را در قالب ویژگی‌ها، اعتقادات، آداب، رسوم و... ایجاد می‌کنند. ضمن اینکه این جامعه انسانی در طول تاریخ، تحت حاکمیت نظام سیاسی مختلفی از حکومت‌های قبیله محور تا حکومت‌های سرزمینی و حکومت ملت محور بوده و تاریخ سیاسی مشترک در بستر این سرزمین نیز نقش مهمی در ایجاد و تقویت هویت ملی داشته است.

مفهوم تمامیت ارضی و مرزهای جغرافیایی آن، مبین گستره جغرافیایی حاکمیتی و صلاحیت کشورها است. این مفهوم یکی از ارکان پایدار تشکیل دهنده ی کشور و حفظ حدود و مرزهای آن و نیز جزء اصول و منافع حیاتی و اولیه تمام حکومت ها است (Zarei & Zaki:2011: 221). تمامیت ارضی یک سرزمین در پیوند با استقلال آن تعریف می شود. به بیان بهتر تمامیت ارضی از مولفه های استقلال ملی و ناظر بر حفظ محدوده ی جغرافیایی قراردادی برای اداره و حاکمیت بر آن است و به قلمرو تعیین شده ای برای یک کشور اطلاق می شود که میزان شمول اقتدار و اراده ی آن نسبت به سایر دول قابل تفکیک باشد. تمامیت ارضی ضامن استقلال کشور، صلح و امنیت بین المللی است و زمینه ساز دفاع از حاکمیت و دولت و استقلال آن است. به واسطه ی تمامیت ارضی میزان اشاعه و اعمال اراده حکومت در ارتباط با سایر حکومت ها تعیین می گردد (Safiey & Sohily, 2017: 76).

تمامیت ارضی به عنوان دومین عامل پس از جمعیت و یا بعد ها پس از انقلاب فرانسه ۱۷۸۹، ملت در شکل گیری کشورها در طول تاریخ سیاسی نقشی پایدار داشته است. هر چند شکل حقوقی و سلسه مراتبی از تمامیت ارضی، پس از معاهده وستفالی که در پایان جنگ های سی ساله مذهبی میان قدرتهای اروپایی به امضا رسید، پذیرفته شد و رواج یافت (Zarei & Zaki:2011: 225). این عهد نامه از دیدگاه جغرافیای سیاسی اهمیت فراوانی دارد، زیرا با به رسمیت شناختن حکومت سرزمینی، برای نخستین بار، سرزمین، اساس نظام سلسله مراتبی قدرت را در اروپا شکل داد. در این معاهده، حق حاکمیت کشورها در محدوده سرزمینی شان رسمیت یافت (Glassner.2004:59). در جهان کنونی همچنان، حفظ استقلال و تمامیت ارضی و مرزی کشورها به عنوان یک اصل جهانی مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. سازمان ملل، حقوق بین الملل و قانون اساسی کشورها، مهم ترین منادی چنین نگرشی هستند. هرچند به نظر می رسد در قرن بیست و یک، سازه ی حکومت و قلمرو جغرافیایی کشور تا حدودی دچار تحول خواهد شد، اما اصل حفظ تمامیت ارضی همچنان برای ملت ها خدشه ناپذیر خواهد ماند.

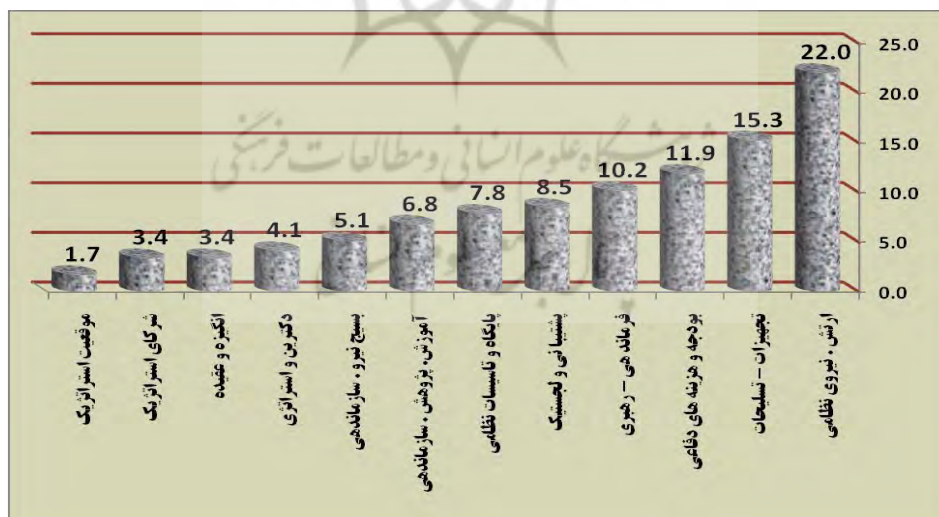
۴_۴_ قدرت ملی و قدرت نظامی :

قدرت ملی به معنای مفهوم ژئوپلیتیکی، ویژگی کلی یک کشور یا صفت جمعی افراد یک ملت را منعکس می کند که بیانگر توانایی های آن ملت یا کشور محسوب می شود (Hafeznia, 2018:378). سوفنگ از صاحب نظران حوزه قدرت سنجی، قدرت ملی را قدرت کامل و نفوذ بین المللی یک ملت در عرصه ی قدرت مادی و معنوی می داند که ملت از آن برای بقا و توسعه استفاده می کند (suofeng, 1992: 102). برخی دیگر از اندیشمندان مانند تلیس و همکاران در تعریف خود از قدرت ملی بر رویکرد توان استفاده از منابع تأکید داشته و قدرت ملی را «ظرفیت یک کشور در پیگیری اهداف کاربردی با اقدامات عمدی» دانسته

اند. تلیس به ویژه در تعریف خود از قدرت ملی، بر ظرفیت یک کشور در تبدیل منابع جامعه به دانش قابل اجرایی مخصوصا در تولید بهترین فناوری نظامی و غیر نظامی تاکید می کند (Tellis, 2000: 36). قدرت ملی کشورها دارای ابعاد نه گانه ای شامل قدرت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی، فضایی، سیاسی- حکومتی، سرزمینی و فرامرزی است (Zarghani, 2009: 132).

یکی از مهمترین ابعاد قدرت کشورها بُعد نظامی آن می باشد و به عبارت دقیق تر، قدرت نظامی یکی از نشانه های آشکار قدرت و شاید آشکارترین آن به شمار می رود (Azghandi & Roshandell, 2014: 99). قدرت نظامی یک کشور، به مجموعه توانمندی های انسانی، منابع مالی، دانش، فناوری، تجهیزات، تسلیحات و زیرساخت های نظامی کشور در داخل و خارج از مرزهای آن کشور اطلاق می شود (Zarghani, 2009: 87). در تعریفی دیگر از قدرت نظامی وجه کاربرد آن مد نظر قرار گرفته است و قدرت نظامی را شامل قابلیت یک کشور در حفاظت و پدافند از منافع ملی در برابر خطر نفوذ و سلطه نظامی دشمنان خارجی تعریف کرده اند (Akhbari & Jafarinia, 2019: 486). جهت سنجش و ارزیابی قدرت نظامی کشورها متغیرها و شاخص های کمی و کیفی مختلفی از سوی اندیشمندان مطرح شده اند که به عنوان نمونه می توان به مواردی چون تعداد و ترکیب نیروی نظامی، تجهیزات، تسلیحات استراتژیک، هزینه دفاعی سالانه، سهم بودجه دفاعی از تولید ناخالص ملی، سرانه بودجه دفاعی و... اشاره کرد (zarghani, 2020: 81). نمودار زیر وضعیت فراوانی متغیرهای قدرت نظامی را از دیدگاه ۱۵ صاحب نظر نشان می دهد.

نمودار ۲. مقایسه درصد فراوانی متغیرهای نظامی از دیدگاه صاحب نظران

Source: zarghani, 2020:81

متغیرها و شاخص های فوق مبین قدرت نظامی کشورها بوده و می توان آنها را بر اساس ماهیت و کارکرد طبقه بندی کرد. به عنوان نمونه تلیس و همکاران در اثر خود تحت عنوان سنجش قدرت ملی در عصر

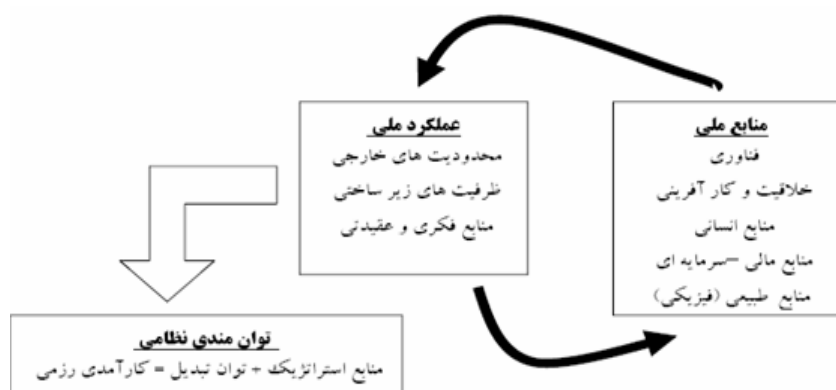
فراصنعتی عناصر متعدد و متنوعی قدرت نظامی را در قالب سه طبقه شامل منابع راهبردی، متغیرهای واسط و تبدیل کننده و توانمندی های نیروهای جنگنده اشاره به شرح زیر تقسیم بندی کرده است:

۱. منابع راهبردی که ارتش از دولت خود دریافت می کند و شامل بودجه دفاعی، نیروی انسانی، زیر ساخت نظامی، نهاد های جنگی، پایه صنعت دفاعی و وجود مواد جنگی و پشتیبانی است.
۲. متغیرهایی که وسایل تبدیل کننده این منابع به توانمندی های ویژه جزء آن هستند (مانند تهدید هایی که در برابر یک کشور قرار دارد و راهبرد ایجاد شده برای مقابله با آنها، ساختار روابط کشوری- لشکری، چگالی روابط ارتش- به- ارتش خارجی، ماهیت دکترین، آموزش و سازمان و پتانسیل و ظرفیت نو آوری).

۳. توانمندی های خود نیروهای جنگنده که از طریق طیفی از صلاحیت های جنگی درک می شود و ممکن است به درجات کمتر یا زیاده تر وجود داشته باشد و می تواند در مورد کشورها با هم مقایسه گردد (Tellis & Others, 2004: 59).

همانند قدرت ملی، در تولید و تقویت بعد نظامی قدرت، عوامل انسانی، سیاسی، اقتصادی، جغرافیایی، علمی و ... نقش آفرین می باشند. از همین رو تجربیات جنگ جهانی دوم و بسیاری از جنگهای دیگری که بعد از آن رخ داد اساساً نمایانگر ارتباط مستقیم توانایی های علمی و مهندسی ملی با قدرت نظامی است (Zarghani & Musavi Zare, 2019: 92). در واقع، بین عوامل و متغیرهای قدرت نظامی با سایر متغیرها و ابعاد قدرت ملی ارتباط سیستماتیک وجود دارد. همچنانکه در نمودار زیر نشان داده شده است، سه مولفه اصلی در ارتباط با قدرت ملی و نسبت آن با قدرت نظامی وجود دارد. اولین مولفه منابع ملی یک کشور است که شامل مواردی چون فناوری، خلاقیت، منابع انسانی، منابع مالی و منابع طبیعی می شود. مولفه دوم عملکرد ملی است که مواردی چون محدودیت و فشارهای خارجی، قابلیت ها و ظرفیت های زیربنایی، منابع فکری و عقیدتی را شامل می شود و در نهایت مولفه توانایی نظامی است. در واقع از بر هم کنش دو مولفه منابع ملی و عملکرد ملی، قدرت و توانمندی نظامی حاصل می شود (Tellis, 2000: 147).

نمودار ۳: رابطه عوامل سه گانه قدرت ملی و تولید نهایی قدرت نظامی

Source: Tellis, 2000: 148

۴_۴_ امنیت ملی و امنیت نظامی:

تعاریف لغوی واژه امنیت عبارت است از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی)، رهایی از تردید، آزادی از اضطراب و بیمناکی، و داشتن اعتماد و اطمینان موجه و مستند (Rabie, 2004: 44). در تعاریف لغت نامه‌ها، دو وجهی بودن مفهوم امنیت به خوبی منعکس است، چراکه از یک سو به معنای ایمنی، استواری و نفوذ ناپذیری، قابلیت اعتماد، اطمینان از عدم شکست، و از سوی دیگر، به معنای عدم اضطراب از تشویش و خطر بکار رفته است (AbdollahKhani, 2004: 357). در تعریف امنیت گفته‌اند، امنیت عمدتاً به نوعی احساس روانی گفته می‌شود که در آن بخاطر مبرا بودن از ترس، وضعیت آرامش و اطمینان خاطر حاصل می‌شود (Hendiani, 2008: 12). باری بوزان از صاحب نظران این حوزه با بررسی‌هایی که در خصوص دیگر تعاریف ارائه شده انجام داده است، امنیت را برابر با «رهایی از تهدید» تعریف می‌نماید و معتقد است، امنیت در نبود مسئله دیگری به نام «تهدید» درک می‌شود. از نظر وی امنیت به توان دولتها و جوامع جهت حفظ هویت مستقل و تمامیت عملی آن مربوط می‌گردد (Buzan, 2001: 52). مفهوم امنیت آن گونه که به صورت سنتی به کار رفته، مبتنی بر دو مفروض مهم است: ۱_ تهدیدات نسبت به دولتها که بر این اساس، تهدید امنیتی به صورت اساسی از مرزهای خارجی ظهور می‌کند و ۲_ این تهدیدات اساساً، اگر نه انحصاراً، دارای ماهیت نظامی و معمولاً نیازمند واکنش نظامی است (Saieg, 1998).

امنیت ابعاد و سطوح مختلفی دارد، یکی از مهمترین سطوح امنیت، سطح ملی امنیت است. معنای روشن امنیت ملی، حفظ مردم یک کشور و سرزمین در مقابل حمله فیزیکی و به معنای سنتی «دفاع» بوده است و در معنای وسیع تر بر حفظ منافع حیاتی سیاسی و اقتصادی و فقدان تهدید نسبت به ارزش‌های اساسی و حیاتی یک دولت اطلاق می‌گردد (Eftekhari, 2006: 51). به اعتقاد برخی از صاحب نظران، در یک نگرش کلی امنیت ملی را می‌توان به شش مقوله کلی تقسیم کرد که عبارت‌اند از: نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی،

زیست محیطی و فرهنگی. یکی از مهمترین وجوه امنیت ملی و از منظر برخی دولتها مهمترین وجه آن «امنیت نظامی» است. امنیت نظامی ناظر بر قابلیت و توانایی نیروهای مسلح و دفاعی کشور برای حفاظت ملت، دولت و ارزشهای اساسی و حیاتی آن در برابر تهدید و تهاجم نظامی خارجی است (Hafeznia, 2017: 330). این نوع امنیت معطوف به اثرات متقابل تواناییهای تهاجمی- دفاعی مسلحانه دولتها و نیز برداشت آنها از مقاصد یکدیگر بوده است. قدرت ملی، جوهر اصلی مفهوم امنیت ملی و امنیت نظامی نیز به عنوان اصلیترین عنصر قدرت ملی محسوب می‌شود. به اعتقاد بسیاری، تهدید نظامی هنوز اصلیترین تهدید برای یک دولت محسوب می‌شود، زیرا تهدید نظامی همه اجزای دولت اعم از حاکمیت، سرزمین و نهاد دولت و از سویی دستاوردهای صنعتی، اقتصادی و تمدنی جامعه را مورد هدف قرار می‌دهد (Zarghani & Others, 2016: 123).

۵- یافته‌های پژوهش:

۵-۱- نقش و تاثیر هویت ملی بر قدرت نظامی:

در ارزیابی قدرت نظامی یک کشور، عوامل محسوس، نامحسوس و برترساز زیادی تاثیر دارند که باید به دقت مورد بررسی قرار گیرند. مولفه‌های قدرت نظامی (دفاعی) یا کیفی هستند یا کمی و در مواردی هر دو بعد را شامل می‌شوند. به عنوان مثال در بُعد کمی استعداد نیروی انسانی، تعداد تانک، هواپیماهای جنگی و... مطرح هستند و در بُعد کیفی عواملی چون فرماندهی، آموزش، روحیه ملی، باورهای ذهنی، اعتقادات ایدئولوژیک و... مهم محسوب می‌شوند (Jafarinia & others, 2019: 451). یکی از مولفه‌های موثر بر قدرت نظامی و دفاعی به ویژه در بُعد کیفی قدرت نظامی، هویت ملی و میزان تعلق به آن در بین افراد یک ملت است. مدل زیر نحوه تاثیر هویت ملی را بر قدرت نظامی نشان می‌دهد. در ادامه مطلب به اختصار به تاثیرات هویت ملی بر قدرت نظامی کشورها اشاره می‌شود.

نمودار ۴: تقویت هویت ملی و نقش آن در قدرت نظامی_ دفاعی

یکی از عوامل و علائم مهم در ارزیابی ارتباط انسان و محیط و ایجاد محیط‌های انسانی با کیفیت، حس تعلق می‌باشد. این سطح از معنای محیطی نشان‌دهنده نوعی ارتباط عمیق فرد با محیط بوده و در این سطح، فرد نوعی هم‌ذات‌پنداری میان خود و مکان احساس می‌نماید (Javanfrozan & Matlabi, 2011: 34). عناصر و مولفه‌هایی همچون سرزمین، تاریخ، زبان و ادبیات، فرهنگ، اسطوره‌ها و نمادهای ملی شکل‌دهنده هویت ملی هستند و هنگامی از هویت ملی مطلوب می‌توان صحبت نمود که افراد یک ملت در مورد این عناصر احساس تعلق و وابستگی داشته باشند. در واقع ارتباط مستقیم و متقابلی بین اعتقاد به عناصر هویت ملی و حس تعلق مکان و وطن دوستی وجود دارد و به طور طبیعی ملتی که تعلق بیشتری به عناصر هویت ملی خود داشته باشد، احساس تعلق مکانی بیشتری دارد و حاضر است برای توسعه و امنیت کشور خود از مال و جان خویش هزینه نماید. در مقابل، عدم علاقه و اعتقاد به عناصر هویت ملی، موجب ضعف احساس تعلق مکانی شده و سرزمین و وطن جایگاه مهمی را برای آن ملت ندارد.

ترویج وطن و میهن دوستی از جمله سیاست‌های اصلی حکومت‌ها برای نیروهای نظامی است و در آموزش‌های نظامی اکثر کشورهای دنیا میهن دوستی و حتی میهن پرستی جزء مهمترین آموزه‌های اولویت دارد. البته حس وطن‌خواهی و وطن‌دوستی از امور فطری است و انسان ناخودآگاه به زادگاه خود علاقه خاصی دارد، حتی در دین اسلام هم به این موضوع تأکید شده است و در حدیثی مربوط به پیامبر دوست داشتن وطن را نشانه ایمان می‌دانند «حب الوطن من الایمان» (Namazi, 1999: 54). تعلق به هویت ملی و عناصر آن موجب تقویت حس میهن دوستی و وطن پرستی می‌شود و برای نیروهای نظامی وطن و سرزمین ارزش و تقدس بالایی دارد که حاضرند برای حفظ آن و دفاع از آن جان خویش را فدا نمایند. دوران دفاع مقدس در این زمینه مثال خوبی است، چنانکه در دفاع از سرزمین دو عنصر اصلی هویت ملی ایرانیان یعنی «اسلام» و «عناصر فرهنگ ایرانی»، نقش بسیار برجسته‌ای داشتند و البته به تناسب فضای انقلاب اسلامی مولفه‌های اسلامی و شیعی هویت ساز نقش برجسته‌تری در ایجاد روحیه مبارزه و جنگاوری و دفاع از سرزمین داشتند. چنانکه امام خمینی در سخنرانی‌ها و پیام‌های خود در دوران دفاع مقدس اقدام ارزشمند ملت و نظامیان را در دفاع از وطن، دفاع از سرزمین و دفاع از دین ستایش کردند. به عنوان نمونه می‌توان پیام یازده ماده‌ای ایشان به نیروهای مسلح و ملت ایران درباره جنگ در بهمن ۱۳۵۹ اشاره کرد: «... برادران ارتشی و سپاهی و دیگر قشرهای متعهد در راه خداوند و کشور عزیز اسلامی مان فداکاری کنند تا دشمن اسلام و وطن را از خاک خود برانند». همچنین در پیام ایشان به مسلمین جهان و حجاج در سال ۱۳۵۹، بر وطن دوستی و دفاع از ملت و مرزهای کشور تأکید کردند: «... حب وطن، حب اهل وطن و حفظ و حدود کشور مسئله‌ای است که در آن حرفی نیست».

علاوه بر این هویت ملی می تواند در حفاظت از مرز های سیاسی کشور ها توسط نیروهای مرزی و انتظامی و حتی مرز نشینان نقش بسیار مهمی ایفا نماید. به این صورت که نیرو های مرزی علاوه بر آمادگی، آموزش ها و پروتکل های لازم جهت حفظ و حراست از مرز ها و مناطق مرزی در شرایط مختلف، باید دارای احساس تعلق سرزمینی و هویت ملی قوی ای باشند تا بتوانند به بهترین شکل ممکن از مرز حفاظت و حراست نمایند. ضعف هویت ملی در مناطق مرزی تهدید بزرگی برای امنیت مرز و مناطق مرزی و همچنین امنیت ملی است. مرزها دروازه ورود تهدیدات مختلف از فضاها ی پیرامونی به مناطق مرزی و داخلی هستند و وجود اعتقاد عمیق به هویت ملی و تعلق به خاک و وطن در بین مرزنشینان و نیروهای مرزی، سد محکمی در مقابل ورود تهدیدات محسوب می شود. در مجموع می توان گفت تقویت هویت ملی هم بر روحیه ملت و هم نیروهای نظامی تاثیر زیادی دارد و می تواند در دفاع از سرزمین، تمامیت ارضی، امنیت ملی و منافع ملی نقش موثری داشته باشد. منافع ملی برای هر ملتی شامل دو هدف عام و همیشگی یعنی حفظ تمامیت ارضی و حفظ حیات و بقای کشور است و هر چه میزان تعلق به هویت ملی بیشتر باشد، ملت در راه تحقق این اهداف بیشتر فعالیت می کنند. (Qamat, 2010: 131). منافع ملی از دیدگاه ملت، مجموعه ای از دارایی ها، منابع و عناصر دارای ارزش کشور ها می باشد که افراد آن ملت ها نسبت به آن ها دلبستگی دارند و دست یابی و حفظ آن ها را مایه ی مباحثات و قدرت می دانند (Ghasemi & Ebrahim, 2010: 108).

۵-۲- یافته های میدانی:

بر مبنای یافته های بخش کتابخانه ای، پرسشنامه ای تنظیم شد و در اختیار صاحب نظران قرار گرفت. جامعه آماری پژوهش اساتید و صاحب نظران رشته های جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی، مدیریت استراتژیک، علوم اجتماعی بودند که به دلیل محدودیت جامعه نیاز به نمونه گیری نبود و از اینرو تلاش شد تا نظرات تعداد بیشتری از صاحب نظران در قالب پرسشنامه اخذ شود. بر این اساس، تعداد ۲۰۰ پرسشنامه به صورت آنلاین و چاپی ارسال گردید که بعد از پیگیری های زیاد در نهایت ۹۶ پرسشنامه کامل دریافت گردید و ملاک تحلیل های آماری قرار گرفت. ویژگی های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان نشان می دهد، ۷۰ درصد پاسخ دهندگان آقا و ۳۰ درصد خانم بوده اند. از نظر مدرک تحصیلی، ۵۵ درصد دکتری و بالاتر، ۲۰ درصد دانشجوی دکتری و بقیه کارشناسان و مدیران دارای مدرک کارشناسی ارشد بوده اند. همچنین در بین اساتید دانشگاه، ۱۰ درصد در مرتبه استادی، ۲۰ درصد در مرتبه دانشیاری و ۷۰ درصد در مرتبه استادیاری قرار داشتند. از نظر رشته تحصیلی به ترتیب رشته های جغرافیای سیاسی، مدیریت استراتژیک، علوم سیاسی و علوم اجتماعی دارای بیشترین تعداد بوده اند.

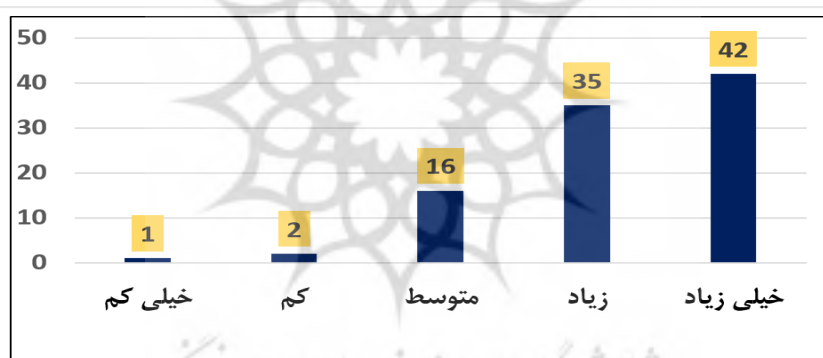
۵-۲-۱- آمار توصیفی :

تحلیل داده های آماری به دو صورت آمار توصیفی و بررسی وضعیت فراوانی درمورد برخی سوالات پرسشنامه و همچنین آمار استنباطی و استفاده از آزمون صورت گرفته است. در این بخش با ترسیم نمودار وضعیت توزیع فراوانی سوالات پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته است و برای پرهیز از اطاله کلام به چند سوال اصلی پرسشنامه اکتفا شده است.

≠ سوال اول: به نظر شما هویت ملی قوی تا چه میزان بر قدرت نظامی کشور ها موثر است؟

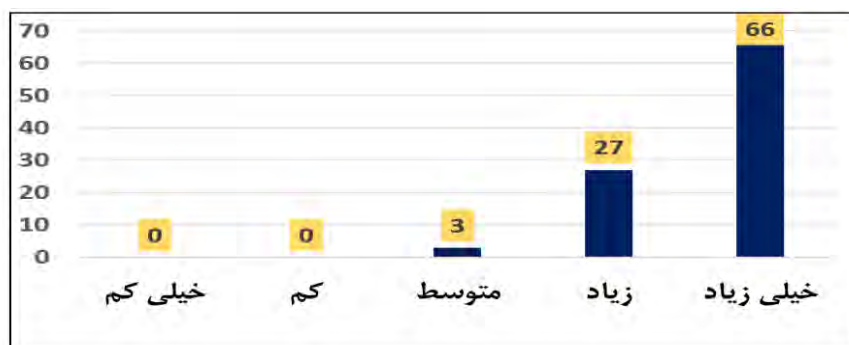
نمودار زیر درصد فراوانی پاسخ ها را به پرسش تاثیر هویت ملی بر قدرت دفاعی نشان می دهد. همچنانکه در نمودار مشخص است، حدود ۸۰ درصد پاسخ دهندگان با انتخاب گزینه خیلی زیاد و زیاد به تاثیر قاطع هویت ملی بر قدرت نظامی کشورها اعتقاد داشته اند. ۱۶ درصد گزینه تاثیر متوسط را انتخاب کرده و فقط ۳ درصد به تاثیر کم و خیلی کم اعتقاد داشته اند. بر این اساس می توان گفت، به نظر کارشناسان هویت ملی در مجموع تاثیر زیادی بر قدرت نظامی یک کشور دارد.

نمودار ۵ : تاثیر هویت ملی بر قدرت نظامی و دفاعی کشور

≠ سوال دوم: به نظر شما هویت ملی قوی در یک کشور تا چه میزان بر افزایش وطن دوستی و دفاع از سرزمین در افراد ملت موثر است؟

نمودار ۶ : تاثیر هویت ملی برافزایش روحیه وطن دوستی و دفاع از سرزمین در افراد ملت

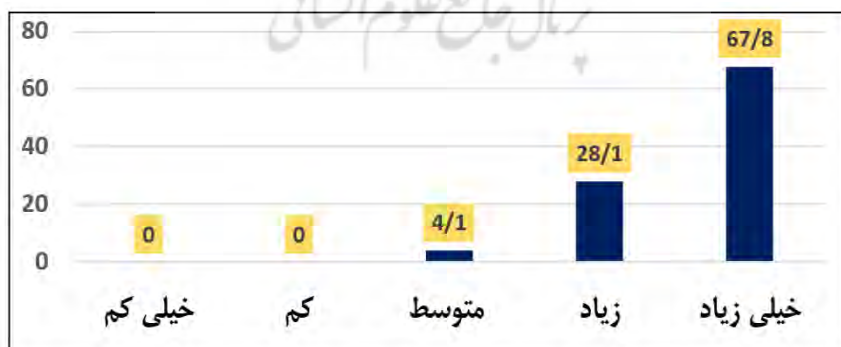

همچنانکه در نمودار ۶ مشخص است، ۶۶ درصد پاسخ دهندگان با انتخاب گزینه خیلی زیاد اعتقاد به تاثیر بسیار زیاد هویت ملی بر روحیه وطن دوستی و دفاع از سرزمین داشته اند. اگر گزینه زیاد را هم در نظر بگیریم، در مجموع ۹۷ درصد پاسخ دهندگان به تاثیر بسیار زیاد و زیاد اعتقاد داشته اند، این در حالی است که هیچکدام از صاحب نظران اعتقاد به تاثیر کم و خیلی کم نداشته اند؛ از اینرو می توان گفت اکثر صاحب نظران معتقد به تاثیر قاطع هویت ملی بر روحیه وطن دوستی و دفاع از سرزمین داشته اند.

≠ سوال سوم: به نظر شما هویت ملی قوی تا چه میزان در افزایش روحیه وطن دوستی و دفاع از سرزمین در نیروهای نظامی یک کشور موثر است؟

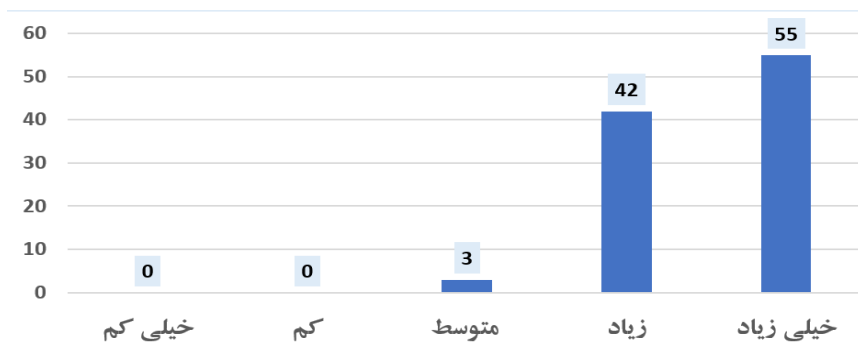
نمودار ۷ نشان دهنده ی پاسخ های صاحب نظران به میزان تاثیر هویت ملی بر روحیه وطن دوستی و دفاع از سرزمین در نیروهای نظامی است. همانطور که در نمودار مشخص است، ۶۷.۸ درصد گزینه ی خیلی زیاد، ۲۸.۱ درصد گزینه ی زیاد و ۴.۱ درصد گزینه ی متوسط را انتخاب کرده اند در صورتی که هیچ کدام از پاسخ دهندگان گزینه ی کم و خیلی کم را انتخاب نکرده اند. به عبارت دقیق تر، در مجموع بیش از ۹۵ درصد پاسخ دهندگان بر تاثیر بسیار زیاد و زیاد هویت ملی در افزایش روحیه وطن دوستی و دفاع از سرزمین در نیروهای نظامی یک کشور اعتقاد راسخ داشته اند.

نمودار ۷: تاثیر هویت ملی برافزایش روحیه میهن دوستی و دفاع از سرزمین در نیروهای نظامی

≠ سوال چهارم: به نظر شما هویت ملی قوی تا چه میزان در روحیه جنگندگی و رشادت نیروهای نظامی یک کشور موثر است؟

نمودار ۸: تاثیر هویت ملی برافزایش روحیه جنگندگی و رشادت نیروهای نظامی

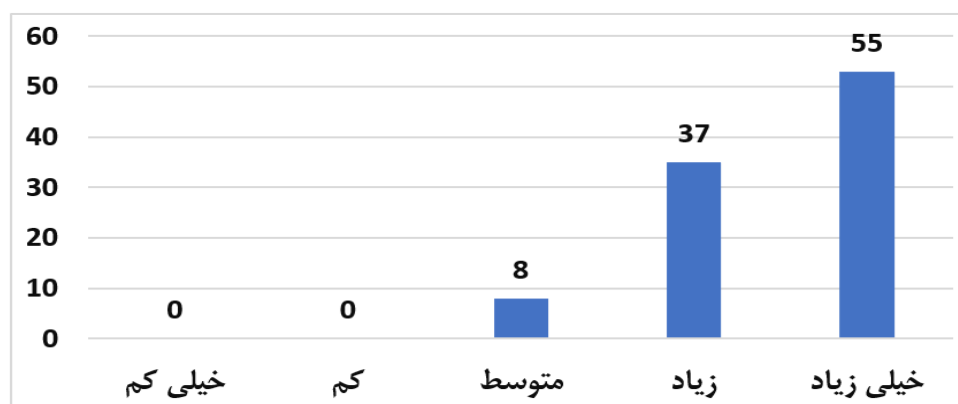

سوال چهارم به تاثیر هویت ملی بر میزان روحیه رشادت و جنگندگی نیروهای نظامی اختصاص دارد. همچنان که در نمودار ۸ مشخص است، صاحب نظران در پاسخ بدین سوال این چنین اظهار عقیده کردند: ۵۵ درصد گزینه خیلی زیاد، ۴۲ درصد گزینه زیاد، ۳ درصد گزینه متوسط و دو گزینه کم و خیلی کم در بین انتخاب ها نبوده است. از این رو می توان گفت از نظر صاحب نظران هویت ملی تاثیر قاطعی بر روحیه جنگندگی و رشادت نیروهای نظامی دارد.

≠ سوال پنجم: به نظر شما هویت ملی قوی تا چه میزان در دفاع از منافع و امنیت ملی یک کشور موثر است؟

همچنانکه در نمودار ۹ مشخص است، نظر اندیشمندان در مورد تاثیر هویت ملی بر دفاع از منافع و امنیت ملی بدین صورت است که ۵۵ درصد تاثیر خیلی زیاد را انتخاب کردند، ۳۷ درصد به تاثیر زیاد اعتقاد داشته و ۸ درصد نیز معتقد به تاثیر متوسط بوده اند و در مقابل هیچ کس گزینه های کم و خیلی کم را انتخاب نکرده است. همانند سوال قبل، با توجه به مجموع پاسخ ها در گزینه های خیلی زیاد و زیاد به میزان ۹۲ درصد می توان گفت پاسخ دهندگان به تاثیر بسیار زیاد و قاطع هویت ملی بر دفاع از منافع و امنیت ملی اعتقاد داشته اند.

نمودار ۹: تاثیر هویت ملی بر دفاع از منافع و امنیت ملی

۵-۲-۲-آمار استنباطی:

در آمار استنباطی پژوهشگر با استفاده مقادیر نمونه آماره‌ها را محاسبه کرده و سپس با کمک تخمین و یا آزمون فرض آماری، آماره‌ها را به پارامترهای جامعه تعمیم می‌دهد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش از روش‌های آمار استنباطی استفاده می‌شود (حبیبی، ۱۳۹۷: ۲۲). چولگی و کشیدگی داده‌ها دو آزمون آماری برای ارزیابی میزان پراکندگی فراوانی داده‌ها بوده و برای بررسی نرمال بودن توزیع استفاده می‌شوند (Draus, 2010: 139). جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها، از ضرایب چولگی و کشیدگی برای متغیر قدرت دفاعی استفاده شد و همانطور که در جدول ۱ نشان داده شده است، به دلیل این که مقدار چولگی و کشیدگی در بازه ی ۲ و ۲- قرار دارد، دارای توزیع نرمال می باشند و به همین جهت از آزمون تی تک نمونه ای استفاده شده است.

جدول ۱: چولگی و کشیدگی متغیر قدرت نظامی

Descriptive Statistics					
	N	Skewness		Kurtosis	
		Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
قدرت نظامی دفاعی	96	-.955	.246	-.161	.488
Valid N (listwise)	96				

آزمون t تک نمونه ۱ یک روش پارامتریک و یکی از انواع آزمون میانگین جامعه است. برای آزمون فرض پیرامون میانگین یک جامعه از آزمون t تک نمونه استفاده می‌شود. در بیشتر پژوهش هایی که با مقیاس

لیکرت انجام می‌شوند جهت بررسی فرضیه‌های پژوهش و تحلیل سوالات تخصصی مربوط به آنها از این آزمون استفاده می‌شود (Habibi, ۲۰۱۸: ۱۸). در این پژوهش نیز با وجود نرمال بودن داده‌ها از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شد که همانطور که در جدول (۲) نشان داده شده است مقدار sig کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد که به همین دلیل فرض صفر مبنی بر برابر بودن میانگین با ۳ رد و فرض یک مبنی بر برابر نبودن میانگین با ۳ تایید می‌شود.

فرض صفر: میانگین برابر است با ۳

فرض یک: میانگین برابر نیست با ۳

۳= میانه ی نظری در طیف لیکرت (سطح متوسط)

جدول ۲: آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر قدرت نظامی

One-Sample Test				Test value = 3 95% Confidence interval of the Difference	
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	
قدرت نظامی دفاعی	25.024	95	.000	1.07738	Lower .9949 Upper 1.1599

علاوه بر این مقدار میانه در جدول (۳) حدوداً ۴ می‌باشد که این عامل نشان از این دارد که پاسخگویان اثر گذاری هویت ملی بر قدرت نظامی را در سطح زیاد و خیلی زیاد ارزیابی نموده‌اند که نشان از تاثیر بالا و مثبت هویت ملی بر قدرت نظامی کشورها دارد.

جدول ۳: میانگین آزمون تی قدرت نظامی

One- sample statistics			
	N	Mean	Std. deviation
قدرت نظامی دفاعی	96	4.0774	.40719
			Std. Error Mean
			.04156

۶-جمع‌بندی و نتیجه‌گیری:

قدرت ملی به مجموعه توانمندی های مادی و معنوی گفته می شود که در داخل و خارج از مرزهای کشور وجود دارد. قدرت ملی دارای ابعاد مختلفی چون قدرت اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی، علمی و... می باشد. یکی از مهمترین ابعاد قدرت کشورها، قدرت نظامی می باشد که در قالب طیف وسیعی از مولفه ها و شاخص های سخت افزاری و نرم افزاری چون تعداد و کیفیت نیروهای نظامی، منابع مالی، دانش، فناوری، تجهیزات، تسلیحات و زیرساخت های نظامی کشور در داخل و خارج از مرزهای آن کشور نمود پیدا می کند. همانند قدرت ملی، برخی منابع قدرت نظامی، کیفی و معنوی است و تجربه نبردهای تاریخی نشان می دهد این ابعاد کیفی حتی بیش از تجهیزات و تسلیحات در جنگ ها اهمیت دارند. روحیه ملی، ایمان به اهداف متعالی، اعتقاد به ارزش ملت و میهن عناصری از ابعاد کیفی قدرت نظامی هستند. حکومت ها همزمان با تجهیز ابعاد سخت افزاری قدرت نظامی مانند تسلیحات، لجستیک و... بر تقویت ابعاد کمی نیز تاکید دارند. یکی از متغیرهای موثر بر بُعد کیفی قدرت نظامی، هویت ملی است.

هویت ملی، مجموعه ای از ارزش ها و خصوصیات مشترک یک ملت مانند سرزمین، نژاد، دین، تاریخ سیاسی، زبان، فرهنگ، سنت و آداب رسوم است که افراد ملت نسبت به آن ها شعور و خود آگاهی یافته اند و به وسیله آن ها به یکدیگر احساس تعلق می کنند. هویت ملی در همه ابعاد قدرت ملی کشورها موثر است، این پژوهش به تاثیر هویت ملی بر قدرت نظامی کشورها پرداخته است. همچنان که در بخش های قبل و در قالب یافته های کتابخانه ای و میدانی نیز به تفصیل گفته شد، اعتقاد و علاقه عمیق یک ملت به عناصر هویت ملی، موجب شکل گیری احساس تعلق مکانی و علاقه به سرزمین می شود که در ادبیات سیاسی از آن به میهن پرستی یا وطن دوستی یاد می شود. سرزمین، در کنار ملت و نظام سیاسی سه مولفه اصلی تشکیل دهنده کشور هستند و تعلق به سرزمین یکی از مهمترین نمادهای وجود هویت ملی در یک ملت است. احساس تعلق مکانی و به عبارت دیگر وطن دوستی و میهن پرستی برای همه افراد ملت مهم است و به برای پیشبرد اهداف و منافع ملی هر حکومتی نقش موثری دارد، لکن وطن دوستی و میهن پرستی برای نیروهای نظامی و ارتش کشورها از جایگاه و اهمیت بسیار بالاتری برخوردار است. به همین جهت است که در بسیاری از ارتش های جهان، برای تقویت وطن دوستی و قداست پنداری آن (میهن پرستی) برنامه های آموزشی رسمی و غیر رسمی متعددی ارائه می شود. همچنین در برخی کشورها مانند ایران، در کنار عامل سرزمین (وطن)، عناصر دینی و مذهبی نیز در شکل گیری هویت ملی نقش دارند و از این رو تقویت باور مردم و به ویژه نیروهای نظامی به مولفه های دینی و مذهبی نیز در دستور کار قرار می گیرد. فرجام سخن آنکه، اعتقاد به عناصر هویت ملی، تاثیر مثبتی بر حس تعلق مکانی، وطن دوستی، رشادت و جنگاوری، روحیه خودباوری و تولید فناوری های مدرن نظامی و در نهایت ایجاد روحیه ملی در نیروهای نظامی جهت

دفاع از مرزها و تمامیت ارضی کشور دارد و در مجموع در تقویت قدرت نظامی و دفاعی یک کشور موثر است. درمقابل، ضعف اعتقاد نیروهای نظامی و حتی مرزنشینان یک کشور به عناصر هویت ملی موجب ضعف انسجام، یکپارچگی ملی و تشدید واگرایی شده و تاثیر منفی بر قدرت دفاعی و نظامی کشورها خواهد داشت.

قردانی: این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی با عنوان « تحلیل نقش و جایگاه هویت ملی در قدرت ملی کشور ها » در دانشگاه فردوسی مشهد می باشد و نگارندگان وظیفه خود می دانند از حمایت های مادی و معنوی دانشگاه جهت انجام این پژوهش تشکر نمایند.

کتابنامه

1. Ahmadi, Hamdi. (2004). Iran, Identity, Nation, Ethnicity. Tehran: Institute for Research and Development of Human Sciences . [In Persian]
2. AbdollahKhani, Ali. (2004). Security Theories: An Introduction to National Security Doctrine Planning. Tehran: Abrar Moaser Institute for International Studies and Research. [In Persian]
3. Azghandi, Alireza, and Roshandell, Jalil. (2014). Contemporary Military and Strategic Issues. Tehran: Samt Publications. . [In Persian]
4. Aminian, Bahador, and Timourpour, Nosheen. (2012). Media, National Identity, and National Security: With a Focus on Iranian Society. Basij Strategic Studies Quarterly, Vol. 15, No. 57, pp. 21-54. . [In Persian]
5. Buzan, Barry. (2009). People, States and Fear. Translated by Strategic Studies Research Center; Edited by Mojtaba Attarzadeh. Publisher: Strategic Studies Research Center. . [In Persian]
6. Castells, manuel (2010). The Power of Identity, Oxford, Blackwell.
7. Draus, D. A. (2010). Surveys in Social Research, Translated by Hossein Naebi. Tehran: Nashr-e Ney. . [In Persian]
8. Eftekhari, Ali Asghar. (2006). Soft Power, Culture, and Security. Tehran: Imam Sadegh University and Basij Research Institute . [In Persian]
9. Ghasemi, Ali Asghar, and Ebrahim Abadi, Gholamreza. (2010). The Relationship Between National Identity and National Unity in Iran. Strategy Journal, Vol. 20, No. 59, pp. 107-138. [In Persian]
10. Glassner. Martin,(2004), political geography, John Wiley & Sons publication.
11. Ghomri, Mohammad Reza, and Hasanzadeh, Mohammad. (2010). The Role of Language in Shaping National Identity. Journal of Linguistics, Vol. 2, No. 3, pp. 153-172. [In Persian]
12. Ganbari Borzian, Ali, and Jafarzadeh Pour, Foroozan. (2011). The Power of National Identity among Iranians. National Studies Journal, Vol. 12, No. 4, pp. 3-29. [In Persian]
- 13.
14. Habibi, Arash. (2018). SPSS Training. Pars Manager Electronic Publishing . [In Persian]

15. Hafeznia, Mohammad Reza. (2018). Political Geography of Iran. Tehran: Samt Publications, 9th edition. . [In Persian]
16. Hafezneja, Mohammad Reza. (2017). Principles and Concepts of Geopolitics. Mashhad: Papli Publications. . [In Persian]
17. Haidari, Gholamhossein and Haidari Bani, Zahra. (2013). Examining the Challenges of National Power in Iran with an Emphasis on the Crisis of National Identity. Geopolitics Quarterly, Vol. 10, No. 1, Spring 2013, pp. 60-82. . [In Persian]
18. Hendiani, Abdollah. (2008). An Examination of Conceptual Changes in Security in the Security Environment. Police Studies Quarterly, Vol. 9, No. 3. [In Persian]
19. Jafarinia, Abbas, Akhbari, Mohammad, and Moradian, Mohsen. (2019). Analysis of Military Power Indicators. Research in Human Geography Quarterly, Vol. 11, No. 3, pp. 445-465. . [In Persian]
20. Javanfrozan, Ali and Matlabi, Ghassem. (2011). The Concept of Sense of Place and Its Constituent Factors. City Identity Journal, Vol. 5, No. 8, pp. 27-37. . [In Persian]
21. Johnston, R. (2004), Dictionary of human geography, Oxford.
22. Knox, P.L. & Marston, S.A (1996), Places and Region in Global Context, New Jersey: Prentice Hall.
23. Qamat, Jafar. (2010). National Interests and Means of Achieving Them. Encyclopedia (Consecutive No. 1), Spring 2010, pp. 129-150. [In Persian]
24. Moradi, Kamran. (2018). From Identity to National Identity: An Introduction to Theoretical Understanding of National Identity. Quarterly Scientific and Popular Journal of Society, Culture, and Media, Vol. 7, No. 29, pp. 29-50. [In Persian]
25. Mirahidi, Dereh, Rasti, Omran, and Fatemeh Sadat Mirahmadi. (2017). Fundamentals of Geopolitics, Tehran: Samt Publications, 22nd Edition. [In Persian]
26. Mojtehdzadeh, Pirooz. (2017). Geopolitics and Political Geography, Tehran: Samt Publications. [In Persian]
27. Mirmohammadi, Davood. (2004). Discourses on National Identity in Iran, Tehran: Institute for National Studies. [In Persian]
28. Musavi Zare, Seyed Javad, Zarghani, Seyed Hadi, and Aazami, Hadi. (2018). An Analysis of the Role of Science and Technology in National Power. Journal of Geographical Research, Vol. 33, No. 3, Autumn 2018, pp. 88-105. . [In Persian]
29. Musavi Zare, Seyed Javad, Zarghani, Seyed Hadi, and Aazami, Hadi. (2018). An Analysis of the Role of Science and Technology in National Power. Journal of Geographical Research, Vol. 33, No. 3, Autumn 2018, pp. 88-105. . [In Persian]
30. Najfi, Sajad, Yazdanpanah, Kioumars, Pishgahi Fard, Zahra, and Badii Azandah, Marjan. (2020). Identifying the Most Important Driving Forces of Iran's Defense Power. Defense Futures Studies Quarterly, Vol. 5, No. 16, pp. 63-86. [In Persian]
31. Naqib al-Sadat, Seyed Reza, Hayat Moghdam, Amir, and Ghadsi, Amir. (2012). Examining the Role and Position of Ethnic Groups in the Country's Defense Structure. Defense Strategy Quarterly, Vol. 10, No. 40, pp. 73-97. [In Persian]
32. Namazi, Ali. (1999). Mustadrak. Islamic Society of Seminary Teachers Publications, Vol. 10. [In Persian]
33. Pourmanafi, Aboolfadl, Daghighayan, Davood, and Sohrabi, Mohammad. (2018). Identifying the Components of Defense Culture and National Power in the Leader's Thought System. Rahbord Quarterly, Vol. 27, No. 88, pp. 161-183. . [In Persian]

34. Razavi Al Hashem, Behrad, Kazemi, Ali, and Behruz Razavi. (2009). Ethnic Identities, Social Cohesion, and National Security. *Kitab-e Mah: Social Sciences Monthly, New Series*, No. 16, pp. 16-23. . [In Persian]
35. Rabiei, Ali. (2004). *National Security Studies: An Introduction to National Security Theories in the Third World*. Tehran: Ministry of Foreign Affairs Printing and Publishing Institute. . [In Persian]
36. Saieg, Yazid. (1998). *Security in Developing Countries: Confronting the 21st Century*. Translated by Mostafa Imani and Alireza Tayeb. Tehran: Scientific and Cultural Publication Company. [In Persian]
37. Suofeng, Huang,(1992). *Comprehensive National Power Studies*, Chinese Academy of Social Sciences Press.
38. Tilles, Ashley, Bayly, Janick, and Lynn, Christopher. (2004). *Measuring National Power in the Post-Industrial Age*. Translated and supervised by the Abrar Moaser Tehran Institute for International Studies and Research. . [In Persian]
39. Tellis, J. Ashley & Others.(2000) *Measuring National Power in the Postindustrial Age*.Rond:New York.
40. Visi, Hadi. (2019). *Concepts and Theories of Geopolitics*, 2nd ed., Tehran: Samt Publications. [In Persian]
41. Zarghani, Seyed Hadi. (2020). *An Introduction to the Foundations and Measurement of National Power: A Comparative Study of Iran and Iraq's National Power during the Iran-Iraq War*. Tehran: Defense Sacred Defense Research Center. . [In Persian]
42. Zarghani, Seyed Hadi, Sajasi Qeidar, Hamdallah, and Seyede Zahra Mousavi. (2016). *An Introduction to Migration and Security*. Tehran: Iranian Geopolitics Association. . [In Persian]
43. Zarghani, Seyed Hadi. (2009). *National Power: Calculation and Measurement*. Tehran: Institute for Strategic Studies. [In Persian]
44. Zarghani, Seyed Hadi. (2009). *Analysis and Evaluation of Variables and Indicators of Military Power*. *Defense Strategy Quarterly*, Vol. 6, No. 23, pp. 75-99. [In Persian]
45. Zehiri, Alireza. (2005). *The Nature of National Identity*. *Political Science Journal*, Vol. 8, No. 29, pp. 69-90. [In Persian]
46. Zarei, Bahador and Zaki, Yashar. (2011). *The Principle of Territorial Integrity from the Islamic Republic of Iran's Perspective*. *Journal of Human Geography*, No. 78, pp. 221-236. [In Persian]